

PRVI KORACI U PRAVCU ŠKOLE

Erste Schritte auf dem Weg zur Schule

Informativna brošura za roditelje djece
kojoj njemački nije maternji jezik

- bosnisch / kroatisch / serbisch -

PREDGOVOR

Polaskom u školu započinje jedan veoma značajan period u životu, koji ima odlučujuću ulogu u životu djeteta. Jako je bitno da se posreće prvi koraci kojima će dijete zakoračiti u novo životno razdoblje jer dobar start može mnogo toga usmjeriti u dobrom pravcu.

Vi, kao roditelji, imate neosporno obavezu da djecu podržite, kako pri prvim koracima u pravcu škole, tako i u praćenju na njihovom daljem putu, kako bi jednoga dana mogla samostalno postaviti i pratiti vlastite ciljeve u životu. „Prvi koraci u pravcu škole“ - je informativna brošura kojom se nudi podrška roditeljima u nastojanju da svoju djecu prate kroz taj važni period. Ona sadrži mnoštvo korisnih uputa, koje vam mogu služiti kao orijentacija.

Jedan važan aspekt je takođe i ključna uloga škole u integraciji djece s migrantskim porijeklom u naše društvo, jer integracija nam svima mora biti od važnosti i u ineteresu zajedničke budućnosti. U školi se postavlja temelj za buduće zanimanje, kojim se polaže trasa ka uspješnom životu i uključivanju u društvenu zajednicu. Škola je često suočena sa zahtjevima pri čijem ostvarenju je Vaša roditeljska podrška neophodna.

U austrijskom školstvu se veliki značaj pridaje saradnji s roditeljima u okviru školskog partnerstva. Vi svakako najbolje poznajete svoju djecu, sa svim njihovim posebnostima i potrebama. Stoga je razvijen čitav niz mogućnosti, kako bi se roditelji uključili u obrazovni proces, kao npr.: Roditeljski sastanci, informacije i savjetovalište školskih psihologa. Molimo Vas da to shvatite ne samo kao mogućnost, već kao i roditeljsku obavezu. Odgovornost za uspjeh u školi snose kako roditelji, tako i prosvjetni radnici.

Ne podrazumijeva se uvijek, da se svi roditelji jednako aktivno uključuju u saradnju sa školom, osobito ako građani dolaze iz drugih zemalja i koji su odrasli u tamošnjem školskom sistemu, te nisu naviknuti na oblike saradnje sa školom kakvi postoje u Austriji. Sem toga, ponekad su i jezičke barijere upravo te koje otežavaju uzajamno razumijevanje roditelja i škole. Ova brošura nudi, pored kratkih uputstava, i savjete kako da dobijete pomoć pri rješavanju

problema ili sprečavanju nesporazuma. Pored toga ona Vam nudi upute i smjernice kako da što uspješnije pripremite djecu, koja stoje pred novim iskušenjima u toj bitnoj fazi života - između vrtića i polaska u školu. Sadržaj ukazuje i na to, da ne morate sami savladavati sve teškoće koje mogu da nastupe. Naš školski sistem nudi Vam mogućnost da se obratite stručnjacima za pomoć i savjet. Važne adrese su navedene u brošuri.

Želimo od srca Vama roditeljima i Vašoj djeci da prvi koraci u školu budu sretni i da s veseljem i uspjehom zajedno idete kroz taj važan period života.

Gerhard Reheis
Landesrat für Soziales und
Integration

Dr. Hans Lintner
Amtsführender Präsident
des Landesschulrates für
Tirol

Dr. Beate Palfrader
Landesrätin für Bildung und
Kultur

Dragi
roditelji!

Vi poznajete vlastitu djecu najbolje, odagajate ih s ljubavlju i odgovornošću i želite im sve najbolje. Život od Vas često traži da se zauzmete za svoju djecu s mnogo ljubavi, u šta spada i briga za uspješan start u školu. Ova informativna brošura će zato nekima od Vas biti više podsjetnik na poznate mogućnosti, a nekima opet izvor novih ideja.

Svaki
jezik je
moguć-
nost
više!

Mnoštvo raznolikosti su u našem društvu, a time i u školama, postale nezaobilazna činjenica. Samo uz dobru saradnju škole i roditelja moguće je i učenicima, koji potiču iz raznih zemalja, ostvariti najbolje preduslove za uspješnu integraciju u austrijsko školstvo. Jezička šarolikost obogaćuje naše društvo. Učenje njemačkog jezika je jedan od osnovnih preduslova za uspjeh u školi. Isto tako važno je njegovati i dalje obogaćivati maternji jezik. Ako se dijete osjeća sigurno u maternjem jeziku, uz podršku u vrtiću i u školi, moći će da dobro nauči i njemački jezik.

Djeca
grade
mosto-
ve!

Veze i kontakti s većinskim stanovništvom važna su osnova za bolji suživot u društvu u kome živimo i radimo. To ne treba da bude teško jer Vi ste važan uzor svojoj djeci.

Druženjem s vršnjacima, koji govore njemački jezik, gradiće se most prijateljstva i povjerenja. Kroz uzajamno posjećivanje, igru i zajedničko izrađivanje domaćih zadataka, povećava se volja za učenjem i motivacija prema usvajanju stranog jezika. Strah zbog ograničenih mogućnosti izražavanja nestaje kada dijete osjeti da pripada zajednici.

Porodica može posebno razvijati samopouzdanje djeteta time što dijeli radost pri učenju novog jezika u školskoj svakodnevnici, te kroz pružanje podrške u izvršavanju školskih obaveza. Roditelji snose odgovornost da li dijete savjesno obavlja školske obaveze. Postaviti temelj za budućnost djeci znači omogućiti im adekvatno obrazovanje.

Vašim zalaganjem možete dati veliki doprinos uspješnoj integraciji Vašeg djeteta u školu. To nam je zajednička želja. Školsko savjetovalište za migrante pri Zemaľjskom školskom savjetu za Tirol, polaže veliku važnost na saradnju između roditelja i škole i podržava Vaše napore i zalaganje.

Svako dobro žele Vam

Şenay Çadırcı i Maroševac Nataša

Svi roditelji žele da im djeca budu uspješna u školi i u životu. Za dobar početak školovanja važna su sva saznanja koja dijete stekne od roditelja i okoline prije upisa u školu. Da biste omogućili djetetu da stekne te osnovne pretpostavke, ne morate imati posebno obrazovanje ili specijalna znanja. Trebate samo strpljenja i dovoljno vremena.

Samostalnost

Krenuti u školu znači prvi korak u samostalnost. Otuda je važno da dijete podnese razdvajanje od roditelja, a da zbog toga ne tuguje i očajava. S bolom u srcu ono će slabo učiti.

Djeca će razvijati povjerenje u sebe i u Vas ako im od rođenja pružite osjećaj da ste kao roditelj uvijek dostupni.

Ako dijete želi da samostalno istražuje svijet, dajte mu neophodnu sigurnost i što je moguće više slobode.

Prenesite na svoje dijete manje obaveze i zadatke. Kroz to će učiti da ih savjesno ispuni, kao naprimjer da obavi manju kupovinu, prenese određenu poruku ili postavi sto za obrok.

Pred polazak u školu djeca su sposobna da sama urade dosta toga, kao npr.: da se oblače i svlače, zavežu vezice na cipelama, koriste pribor za jelo, zakopčaju jaknu i bez pomoći koriste WC. Dijete treba vremena i Vašeg strpljenja, stoga birajte na početku jednostavne kopče na odjeći i obući.

Ne činite nikakvu uslugu ako na sebe preuzimate ono što dijete može samo da obavi: "Pusti to, mama će.", ili "Nemoj ti, ne znaš." Vašu ljubav djeci možete pokazati i na taj način ako im omogućite da stiču samostalnost.

Sposobnost uklapanja u društvo

Dijete mora znati da zajedno s drugima, ali i samostalno, radi zadatke u školi. Bitno je i da se slaže s ostalim učenicima u razredu. Oboje se može naučiti. U Austriji djeca prilično rano uče da se zabave sami sobom, te im ne polazi uvijek za rukom da se uklupe u grupu. U južnim zemljama su djeca više upućena na igre jednih s drugima, i zbog toga im ponekad teško pada da nešto potpuno sama obave. Već u dječijem vrtiću razvija se sposobnost rada u grupi i uklapanja u društvo.

Neka djeca su stidna, kada sretnu nepoznate osobe. To bi im moglo otežati situaciju pri polasku u školu jer se neki od njih ne usuđuju razgovarati s učiteljicom i drugim učenicima. Pokažite stoga djetetu prije polaska u školu kako može ljubazno pristupiti i razgovarati s nepoznatim ljudima. Mogućnosti ima napretek, npr.: Za vrijeme kupovine, na igralištima, bazenima i sl.

Objasnite djeci kako da vlastito mišljenje saopšte ili zastupaju, a da pri tome ne vrijeđaju druge. Takođe je važno da shvate da dobronamjerna kritika roditeljane znači “napad” zbog kojeg treba da se osjećaju ugroženima. Kroz razgovor možete zajednički potražiti mogućnosti rješavanja nekog sukoba ili nastalih teškoća. Pri tome je važno da pažljivo saslušate Vaše dijete i pokažete saosjećanje i razumijevanje za probleme koje ima.

Kada živimo u nekoj zajednici, kao u školi ili razredu, od nas se traži da se pridržavamo pravila koja postoje. Isto tako je potrebno imati obzira prema ostalima (poštovati pravila igre, biti „fer“ i kada se gubi i kada se pobjeđuje). Za učenje i sticanje navika za takav odnos prema drugima prikladne su društvene igre s kartama, loptom i mnoge druge, kao npr. “Čovječe ne ljuti se!”

Pokažite djetetu da se s njim radujete polasku u školu: pričajte mu priče iz. Vašeg đakčkog doba, i kako je bilo uzbudljivo kada ste naučili pisati i čitati (npr.: tajne porukice i pisamca). Objasnite djeci da je važno da poštuje svoje učitelje i slijede njihova uputstva i zadatke. Samo ako i Vi pristupite učiteljima s povjerenjem, moći će to i Vaše dijete.

Radno ponašanje

Da bi Vaše dijete moglo da prati nastavu u školi s interesom i skoncentrisano, mora biti u stanju da izvijesne stvari obavlja istrajno i samostalno.

Tokom igre, s igračkama koje se sklapaju na različite načine (figure, kocke, elementi) ili sa slagalicama (Puzzles), dijete razvija sposobnost da predočenu stvar detaljno i zadubljeno posmatra, te da s istrajnošću ostane pored zadatog predmeta, i napravi sličan ili isti takav.

Prilikom slobodnog oblikovanja različitim materijalima, kao što su plastelin, glina, boje za slikanje, papir, tijesto i vuna, poboljšava se moć predstavljanja stvari te razvija mašta i stvaralačke sposobnosti.

Prepustite ili zadajte djetetu uvijek poneku manju obavezu i pazite pri tome da je zaista i ispuni, kao npr.: da nahrani kućnog ljubimca, zalije cvijeće na balkonu. Bitno je da zadatak obavi prije no što započne nešto drugo.

Vještina

Tokom savladavanja pisanja, dijete mora znati da oboji neki uzorak, a potom da i takav isti približno nacрта. Pri tome ruka ne čini uvijek ono što bi dijete željelo. Planirana linija obično biva nešto duža ili kraća, kružnica postaje čoškasta, i na kraju ruka jako umorna. Za sticanje vještine potrebna je vježba. Da dijete postane vještoruko dobro je slikati i crtati s različitim sredstvima, ali takođe pomaže: rezati i lijepiti papir, nizati perle, zakivati, plesti pletenice, heklati, rezbariti, guliti povrće, i sl.

Ako uočite da se Vaše dijete jako muči kada nešto reže, piše ili nerado pravi predmete od raznih materijala, možete se obratiti dječijem liječniku koji može eventualno uputiti dijete na jedan ergoterapeutski pregled. Terapeuti mogu da posmatraju vještorukost djeteta i, ako se ukaže potreba, mogu predložiti vježbe za poboljšanje fine motorike -rad ruku i prsta-, ili terapiju.

Kojom rukom pišeš?

Djeca koja pišu lijevom rukom su isto tako sposobna i inteligentna kao i ona koja se koriste desnom rukom. U tom smislu ne pokušavajte ni na koji način da utičete na Vaše dijete. Ako jedno ljevoruko dijete prisiljavate da koristi desnu ruku, mogu nastupiti mnoge teškoće pri učenju. Na razvoj djeteta će se pozitivno odraziti ako ga prihvatite takvog kako jeste. Ljevak neće zaostajati svojom sposobnošću naspram vršnjaka koji je dešnjak u obavljanju školskih obaveza (pisanje, čitanje, računanje).

U slučaju da Vaše dijete neposredno pred polazak u školu još uvijek naizmjenično koristi lijevu i desnu ruku kad piše i crta, potražite ergoterapeuta ili drugog stručnjaka koji može pomoći kod „izbora“ kojom rukom će dijete pisati. Iako je dijete prije škole koristilo obje ruke ravnopravno, bilo bi bitno da se pred polazak u školu razjasni da li je dešnjak ili ljevak.

Govor

Ako dijete može da se pravilno i bogato izražava na maternjem jeziku, puno brže i lakše će naučiti jedan novi jezik. Djeci koja se mogu dobro jezički izražavati, i koja imaju odgovarajuće bogatstvo rječnika i razgovjetno govore, biće lakše u školi kada budu učili da čitaju i pišu.

Nadite dovoljno vremena za dijete: naučite ga na maternjem jeziku brojalice, šale i dječijepjesme kojih se sjećate iz djetinjstva. Pričajte mu bajke i priče i učite skupa stihove. Kada čitate knjige za djecu i zajedno gledate slikovnice,

pitajte dijete šta mu se u priči dopalo, a šta ne. Neka ispriča svojim riječima. Vještīm pitanjima možete pomoći nastanku nove priče.

Razgovarajte mnogo s djetetom. Potaknite ga da Vam priča svoje doživljaje, i da s Vama podijeli svoja osjećanja. Slušajte pažljivo dijete i pokažite saosjećanje i razumijevanje za njegove probleme.

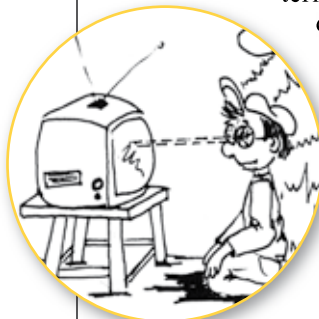
Podrazumijeva se da djeca treba da poznaju određene pojmove, boje, mjere, veličine i odnose u prostoru (gore-dolje, lijevo-desno). Zbog toga uvijek imenujte različite predmete i kažite uz to njihovo svojstvo: "To je crveni automobil", "Tvoja lijeva noga", "Moje cipele su veće od tvojih", "Tri kocke šećera", "Gore stanuje tvoja drugarica." Dolaskom u vrtić, djeca su već usvojila te jezičke koncepte na maternjem jeziku i onda treba „još samo“ da nauče odgovarajuće pojmove na njemačkom i prenesu postojeće znanje u novi jezik.

Ukoliko dijete pronalazi više mogućnosti za razgovor na stranom jeziku, utoliko taj jezik postaje bliži i lakše se sporazumijeva. Pokažite primjerom kako se mogu uspostaviti kontakti s ljudima, iako govore drugim jezikom.

Budete li i sami zainteresovani dok podstičete dijete pri učenju njemačkog, pričinjaće mu više radosti sklapanje poznanstva i mogućnost sporazumijevanja s vršnjacima.

U mnogim bibliotekama možete naći rječnike u slikama i dječije knjige na raznim jezicima (uz neke je priložen i CD). Donestie dječije knjige, filmove i igre na maternjem jeziku kada idete na odmor u zemlju odakle potičete.

Puštajte djeci samo prikladne dječije filmove i emisije kako na maternjem, tako i njemačkom jeziku. Odgovarajući programi za djecu mogu doprinijeti razvoju govora, boljem razumijevanju jezika i obogaćivanju rječnika. Stoga birajte svrsishodne emisije, prikladne uzrastu Vašeg djeteta. Trudite se da djecu poštedite filmova u kojima se prikazuje nasilje, krvoproliće i brutalne scene. Može se desiti da jezive scene izazovu dugotrajan strah ili ostave negativan uticaj na razvoj u socijalnom pogledu, jer djeca mogu shvatiti nasilje i agresivnost kao sasvim normalno ponašanje. Budite uzor i ne gledajte u prisustvu djece filmove koje im inače zabranjujete. Jako je važno da djeca ne gledaju predugo televiziju i da idu pravovremeno na spavanje.

U slučaju da uočite da dijete ima problema s izgovorom nekih glasova na maternjem jeziku ili da mu teško pada da ponovi neke riječi, možete se obratiti logopedu. Terapeut može preporučiti neke vježbe za razvoj govora koje možete

raditi kod kuće, ili može predložiti terapiju koja može pomoći kada djeca jako malo govore ili im je teško da sastavljaju rečenice.

Ako dijete na njemačkom jeziku ne izgovara neke glasove ispravno, ili pogrešno gradi rečenicu, onda je to nije razlog za paniku. Učenje novog jezika traži strpljenja i vremena.

Moć zapažanja

Jedna veoma važna pretpostavka za uspješno pohađanje nastave jeste sposobnost, tj. da ono što vidimo i čujemo, zapazimo - te ponovo prizovemo u sjećanje.

Pustite zato da Vam dijete priča šta je doživjelo, vidjelo ili čulo! Neka Vama prepričava priče koje čuje. Igrajte se zajedno igara kod kojih se mora potruditi da zapaža što je moguće više stvari. Takve su igre memorije s gotovim karticama ili napravite slične sami. Možete takođe poslagati razne predmete na sto koje dijete kratko gleda, a potom mora da ih nabroji zatvorenih očiju.

Postavljajte djeci uvijek zadatke pri kojima moraju da zapamte nekoliko stvari (najmanje tri), kao naprimjer kod kuće: "Ugasi svjetlo, zatvori vrata i, molim te, donesi svoju kutiju za užinu", ili prilikom zajedničke kupovine: "Donesi mi, molim te, dva mlijeka, jedan puter i tri čokolade."

Moć predočavanja

Za uspjeh u školi nije dovoljno samo vidjeti, čuti ili moći osjećati šta se u našem okruženju dešava. Mora se takođe razvijati sposobnost da u trenutku nešto zamislimo ili sebi predstavimo, a što nije prisutno ili vidljivo. Sposobnost takvog predstavljanja stvari omogućava djetetu da napamet računa, što znači da u glavi stvara predstave o brojevima i količinama.

Igrajte se s djecom igara u kojima moraju nešto zamisliti, kao: „Šta bi se desilo kada bi životinje iznenada počele da govore...?“, ili “Šta bi bilo da na zimu nemamo grijanje...?”. Prikladne su takođe i igre tipa “Ko će više?” u kojima dijete mora da prepozna određene količine bez brojanja (npr.: tačke na kockici ili na karticama). Tu spadaju i igre na tabli kod kojih se koristi kockica i u kojima se jedan broj polja može odjednom odigrati, odnosno “preskočiti”.

Podstičite maštu djeteta: neka izmišlja razne priče, pravi maštovite crteže i slike, ili se igra pozorišta s lutkama. Započnite neku bajku, koju dijete može samo dalje nadovezivati, kao npr.: “Bio jednom jedan...”

Ako jednom ne budete znali kako biste dalje mogli pomoći Vašem djetetu, i ako poželite savjetovanje, možete se obratiti u najbliža savjetovališta školskim psiholozima. Savjetovanje se odvija na bazi povjerenja, anonimno je i besplatno. Savjetovališta školskih psihologa stoje na raspolaganju svim učenicima i roditeljima u vezi s problemima koji nastupe u toku školovanja. Stručno obučeni psiholozi savjetuju učenike i roditelje u situacijama kada se jave teškoće pri učenju ili vladanju učenika u školi; pri izboru škole; te o mogućnostima i toku školovanja, kao i kod različitih školskih i osobnih problema.

SAVJETOVALIŠTA ŠKOLSKIH PSIHOLOGA

ZENTRALSTELLE TIROL 6020 Innsbruck, Müllerstraße 7 Telefon: (0512) 57 65 61 - Fax: (0512) 57 65 61-13 - E-Mail: schulpsy@tsn.at	
INNSBRUCK-STADT 6020 Innsbruck Templstraße 4	Telefon: (0512) 57 70 46 Fax: (0512) 57 70 46-13 E-Mail: schulpsy.ibk@tsn.at
INNSBRUCK-LAND/OST 6060 Hall i.T. Erlerstraße 2	Telefon: (05223) 533 36 Fax: (05223) 533 36-75 E-Mail: schulpsy.hall@tsn.at
INNSBRUCK-LAND/WEST 6010 Innsbruck Müllerstraße 7	Telefon: (0512) 57 65 62 Fax: (0512) 57 65 61-13 E-Mail: schulpsy.il-west@tsn.at
IMST 6460 Imst Schustergasse 27	Telefon: (05412) 643 45 Fax: (05412) 649 98 E-Mail: schulpsy.imst@tsn.at
KITZBÜHEL 6370 Kitzbühel Untere Gänsbachgasse 6	Telefon: (05356) 740 00 Fax: (05356) 740 00-4 E-Mail: schulpsy.kitz@tsn.at
LANDECK 6500 Landeck Innstraße 15	Telefon: (05442) 657 74 Fax: (05442) 657 74-4 E-Mail: schulpsy.landeck@tsn.at
LIENZ 9900 Lienz Maximilianstraße 9	Telefon: (04852) 630 66 Fax: (04852) 630 66-4 E-Mail: schulpsy.lienz@tsn.at
REUTTE 6600 Reutte Gymnasiumstraße 14	Telefon: (05672) 638 35 Fax: (05672) 638 35-4 E-Mail: schulpsy.reutte@tsn.at
SCHWAZ 6130 Schwaz Innsbrucker Str. 27	Telefon: (05242) 658 35 Fax: (05242) 667 57 E-Mail: schulpsy.schwaz@tsn.at
WÖRGL 6300 Wörgl Bahnhofstraße 6	Telefon: (05332) 732 87 Fax: (05332) 756 92 E-Mail: schulpsy.woergl@tsn.at

Prvi susret sa školom je nezaboravan doživljaj djece. Otuda je važno da pedagozi, u pripremi i realizaciji tog susreta, ostvare očekivanaja prvačica koja su kod djece u osnovi pozitivna. Na to imaju sva djeca podjednako pravo, pogotovo učenici kojima njemački nije prvi jezik. Njima je potrebno još više pomoći i podrške, zbog jezičkog i kulturnog porijekla.

Škole nastoje prilikom upisa da djeci taj prvi susret bude pozitivan doživljaj i da im ostane u lijepom sjećanju. Zato Vas molim da i Vi, kao odgovorni za odgoj djece, učinite sve što je moguće da se Vaše dijete osjeća lijepo i u harmoniji između kuće i škole. Ukoliko imate pitanja obratite se učitelju, okružnom inspektor, ili Zemaljskom školskom savjetu Tirola.

Podržite nastojanje škole da brže i lakše integriše Vaše dijete u školsku sredinu. Pomozite Vašem djetetu da nauči i učvrsti znanje jezika na kojem se nastava odvija. Koristite mogućnost školskog partnerstva. Uložimo zajednički sve napore da Vašem djetetu bude bolje!

Dr. Reinhold Wöll

Landesschulinspektor für allgemein bildenden Pflichtschulen Tirols

»Kada vlastito postane strano, gubi se čovječnost«

Arno Gruen
»Der Fremde in uns«

Landesschulinspektor für allgemein bildende Pflichtschulen
Innrain 1, 6020 Innsbruck - Telefon: 0512/52033-212

Landesschulinspektor für Sonderschulen und Sonderpädagogik
Innrain 1, 6020 Innsbruck - Telefon: 0512/52033-216

Bezirksschulrat Innsbruck-Stadt Maria-Theresienstr. 18 (Rathaus) 6010 Innsbruck - ☎(0512) 5360-4215	Bezirksschulrat Kufstein BH Kufstein, Bozner Platz 1/2 6332 Kufstein - ☎(05372) 606-6064
Bezirksschulrat Innsbruck-Land / West , BH Innsbruck, Gilmstraße 2 6020 Innsbruck - ☎(0512) 5344-6202	Bezirksschulrat Landeck BH Landeck, Innstr. 5 6500 Landeck - ☎(05442) 6996-5450
Bezirksschulrat Innsbruck-Land / Ost , BH Innsbruck, Gilmstraße 2 6020 Innsbruck - ☎(0512) 5344-6203	Bezirksschulrat Lienz BH Lienz, Dolomitenstr. 3 9900 Lienz - ☎(04852) 6633-6563
Bezirksschulrat Imst BH Imst, Stadtplatz 1 6460 Imst - ☎(05412) 6996-5232	Bezirksschulrat Reutte BH Reutte, Obermarkt 7 6600 Reutte - ☎(05672) 6996-5630
Bezirksschulrat Kitzbühel BH Kitzbühel, Hinterstadt 28 6370 Kitzbühel - ☎(05356) 62131-6333	Bezirksschulrat Schwaz BH Schwaz, Franz-Josef-Str. 25 6130 Schwaz - ☎(05242) 6931-5850

Obavezna godina u vrtiću

Sa početkom polaska u vrtić je u godini 2010./2011. pohađanje te obrazovne ustanove postala zakonska obaveza za sve petogodišnjake koji su do 1. septembra tekuće godine napunili petu godinu. To je regulisano pokrajinskim zakonom o obrazovanju i odgoju djece.

S maksimalno 20 djece u grupi, vaspitačice mogu posvetiti još više pažnje pojedinačnim potrebama djece i još bolje ih usmjeravati. S predškolskim mjerama razvoja i podrške, u vrtićima Tirola, želi se omogućiti da sva djeca dobiju optimalne mogućnosti za jedan dobar start u fazu priprema za početak školovanja.

Obaveza pohađanja vrtića – sastoji se u tome da djeca moraju biti prisutna u ustanovi minimalno 20 sati u toku najmanje četiri dana u sedmici. Izuzeti su dani kada su vrtići zatvoreni ili za praznike. Ova obaveza može biti ispunjena u jednom od javnih ili privatnih vrtića, ali i u okviru drugačije organizovanih dječijih grupa, ukoliko iste prate i ostvaruju obrazovne ciljeve dječijeg vrtića.

Izuzeća od obaveznog pohađanja vrtića – su moguća samo u slučaju kada: dijete prevremeno pohađa školu; iz zdravstvenih razloga - osobito kada je riječ o djeci sa posebnim pedagoškim potrebama; odgoj u familijarnom okruženju – samo u slučaju kada lice zaduženo za odgoj može dokazati da poznaje obrazovne smjernice jednog javnog vrtića i da ih je spremno ispuniti.

Rani poticaj jezičkog razvoja

Znanje jezika je neophodno na putu obrazovanja i naše je najznačajnije komunikaciono sredstvo. Bitno je ponuditi idealne okolnosti, kako bi se uspješno sprovele mjera za rani poticaj jezičkog razvoja. Soga je u martu 2008. godine uvedena mjera da vaspitačice, koje rade na poticaju usvajanja jezika u predškolskom uzrastu, dobiju specijalno obrazovanje na Pedagoškoj akademiji Tirola. Ti „mobilni pedagozi“ posjećuju vrtiće u Tirolu i pružaju potporu u usvajanju jezika tokom čitave „školske“ godine (Kindergartenjahr). Time se nudi dodatna pomoć djeci, ukoliko im je to potrebno. Ova vrsta rada sa djecom uvedena je u svim tirolskim okruzima.

Bliže informacije:

Land Tirol: Abteilung Bildung / Referat Kinderbetreuung,
Dr. Michaela Hutz, +43(0)512 508-2552
Stadt Innsbruck: MAV - Amt für Kinder- und Jugendbetreuung,
Amtsvorständin Mag. Brigitte Berchtold, +43(0)512-5360-4210-4220

Opšta školska obaveza

Za svu djecu, koja žive u Austriji, važi obaveza osnovnog opšteg obrazovanja. Školska obaveza počinje u septembru one godine, u kojoj je dijete do 1. septembra napunilo 6 godina a traje 9 godina, što znači do navršene 15. godine. Djeca koja su do 1. septembra napunila 6 godina, a još nisu dovoljno zrela za školu (ako su nedovoljno razvijena u tjelesnom, duševnom ili društvenom pogledu), pohađaće nastavu za predškolski uzrast, u okviru koje se pripremaju za program prvog razreda.

Ako dijete savlada predviđeni nastavni program za predškolsku djecu (npr. u toku prvog polugodišta), u narednom semestru može biti prebačeno u prvi razred. Djeca koja još ne vladaju dovoljno dobro njemačkim jezikom ne smiju biti, samo iz tog razloga, upisana u predškolski razred.

Vanredni učenici

Učenici koji do polaska u školu nikako ili nedovoljno vladaju njemačim jezikom, a obuhvaćeni su opštom školskom obavezom, mogu biti privremeno upisani kao vanredni učenici, te prema uzrastu raspoređeni u razred. Taj status mogu imati maksimalno dvije godine. Ako djeca dođu u školu u toku školske godine, rok teče tek od početka naredne školske godine. Tako da vanredni status omogućava učenicima dovoljno vremena da savladaju njemački jezik. Pri tome se uspjeh ocjenjuje samo iz onih predmeta iz kojih je to moguće (npr.: „Sport i kretanje“ ili „Likovni odgoj“). Kod ostalih predmeta stajaće „neocijenjen“. Bez obzira na takve opisne ocjene u vanrednom statusu, učenici mogu preći naredne godine u viši razred.

Kursevi za potporu jezika nastave (njemačkog)

Kako bi se pomoglo vanrednim učenicima da bolje savladaju njemački jezik, omogućeno im je da maksimalno dvije godine smiju pohađati kurseve za unapređenje jezika u obimu od 11 sati sedmično. U tom slučaju se formiraju manje grupe (od osam učenika), ili se u odjeljenje upućuje još jedna nastavnica.

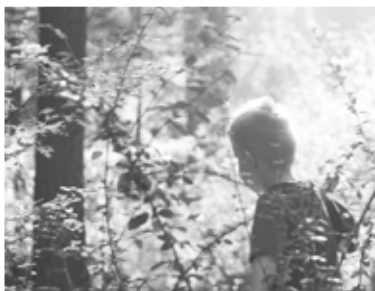
Nastava maternjeg jezika

Svako dijete kome njemački nije maternji jezik, ili koje odrasta dvojezično (neovisno od državljanstva, znanja njemačkog jezika ili dužine boravka u Austriji), ima mogućnost da pohađa nastavu maternjeg jezika (da uči pravilno pisati, čitati, govoriti).

Škola nudi nastavu maternjeg jezika, jer je naučno dokazano da djeca koja dobro vladaju maternjim jezikom puno lakše uče novi jezik. Djeca nisu preopterećena učenjem dva jezika. Naprotiv, bogatstvo je znati jedan jezik više. Nastava maternjeg jezika je dobrovoljna, a neovisno od toga roditelji treba da prihvate ovu mogućnost u interesu djece!

Da bi se formirala grupa u principu je neophodno da se prijavi najmanje 12 učenika. Prijavni listić za nastavu na maternjem jeziku možete dobiti u školi ili na internetskoj stranici Saveznog ministarstva za obrazovanje, kulturu i umjetnost (na svim trenutno ponuđenim jezicima u Austriji) <http://www.mu-tterssprachlicher-unterricht.at> pod „Organisatorisches“ kao pdf-dokument.

Izostanak sa nastave

Tokom školske godine djeca moraju nastavu pohađati redovno i pravovremeno, za što su odgovorni roditelji/staratelji. S nastave se smije izostati samo u slučaju kada (npr.: zbog bolesti djeteta) dolazak u školu nije moguć. Za duže odsustvo učenika obavezno je priložiti ljekarsko uvjerenje. Roditelji su također obavezni, bez odlaganja, obavijestiti pismeno ili usmeno školu o svakoj spriječenosti. Izostanak s nastave je dopušten samo iz opravdanih razloga:

- za pojedinačne časove do jednog dana - kada učitelj/razrednik prethodno odobri
- za više dana do jedne sedmice - ako direktor škole prethodno dozvoli
- za izostanak duži od jedne sedmice potrebno je zatražiti dozvolu kod školskih vlasti

Povrijede li roditelji zakonsku obavezu, čine jedan kažnjivi upravni prekršaj kod okružnih vlasti, – dakle vodite računa o redovnom pohađanju osnovne škole svoje djece.

Ovlašteni za odgoj djece (roditelji) i škola

Zakonski ovlašteni odgajatelji (Erziehungsberechtigte) su one osobe, kojima pripada pravo na odgoj djece (roditelji, staratelji, odgajatelji). Oni smiju i treba da sarađuju u radu škole. Redovne informacije o uspjehu i ponašanju djeteta mogu se dobiti:

- u osnovnim školama: dva puta u toku godine na roditeljskim sastancima
- u ostalim tipovima škola možete dobiti obavještenja u okviru sedmičnih informacija od predmetnih nastavnica/nastavnika

Osim toga, roditelji/odgajatelji treba da pored obaveznih **roditeljskih sastanaka** ozbiljno shvate i značaj održavanja redovnog kontakta sa školom tokom cijele školske godine.

Domaće zadatke treba djeca da rade samostalno, ali roditelji treba da kontrolišu da li su zadaci uredno i redovno napisani.

Svako dijete ima jednu **svesku za obavijesti** (Mitteilungsheft), koja je veoma bitno sredstvo komunikacije između škole i roditelja. Stoga je neophodno da stalno provjeravate da li je u toj svesci nova poruka za vas zapisana.

Roditelji treba da potiču djecu na aktivnu saradnju u toku nastave. **Usmena saradnja** u toku nastave veoma je važna prilikom ocjenjivanja uspjeha, kao i pismeni i praktični radovi.

Školsko partnerstvo

Pod školskim partnerima podrazumijevaju se učenici, roditelji/odgajatelji i prosvjetni radnici.

Školsko partnerstvo je važan dio austrijskog školskog sistema i stoga je i zakonski utemeljen. Roditelji imaju pravo i obavezu da podrže nastavne i odgajateljske zadatke škole. To se najuspješnije postiže kroz aktivnu saradnju i učešće u školskom životu.

Mogući gremiji su npr.: Roditeljsko veće razredne zajednice (Klassenelternabend), razredni forum (Klassenforum), školski forum (Schulforum) ili udruženja roditelja (Elternverein).

Besplatan školski prevoz

Prilikom predavanja zahtjeva za besplatan školski prevoz javnim sredstvima saobraćaja, učenici prilažu potvrdu o pohađanju škole.

Potom dobivaju jednu iskaznicu od date transportne firme (ukoliko je ista sklopila s nadležnim ministarstvom državni ugovor o prevozu učenika).

Osnovni preduslov za dobivanje iskaznice, za besplatan prevoz učenika, je posjedovanje odluke od dječijem doplatku (Familienbeihilfe).

Školske knjige

Sve knjige, neophodne za praćanje nastave, besplatno se stavljaju na raspolaganje svim učenicima koji u Austriji pohađaju neku od javnih osnovnih škola ili privatnih osnovnih škola s javnim statusom, kao i srednjih škola.

To se odnosi i na vanredne učenike, koji zbog nedostatka poznavanja nastavnog jezika pohađaju neku od tih škola sve do polaganja ispita za ustanovljavanje adekvatnog razreda (Einstufungsprüfung), kao i za one učenike koji pohađaju privatnu osnovnu školu ili imaju nastavu u kući (häuslicher Unterricht).

Potreba za posebnim pedagoškim mjerama

Kada dijete ima poteškoće da savlada zahtjeve škole, bitno je naći uzroke problema. U tome vam mogu pomoći Službe školskih psihologa ili u školi učiteljice-savjetnice, te vas usmjeriti i predložiti dodatne pedagoške mjere. Ako se ispostavi, da uprkos dopunskim mjerama, dijete u više predmeta nije u stanju ostvariti ciljeve nastavnog plana i programa, mogu se preporučiti pregled i testiranje za ustanovljavanje potrebe o posebnim pedagoškim mjerama (sonderpädagogischer Förderbedarf) kao i odgovarajuće mjere za ispunjenje istih. Ako dijete ima samo problema u savladavanju njemačkog jezika, to ne smije biti razlog da dobije posebne pedagoške mjere.

Vjeronauka

je u austrijskim školama obavezan predmet. Svi učenici koji pripadaju jednoj zakonski priznatoj crkvi, ili vjerskoj zajednici, dužni su pohađati vjersku nastavu svoje vjeroispovijesti.

Postoji mogućnost da se dijete u toku prvih pet dana školske godine odjavi od vjeronauke. Odjava se mora predati upravi škole u pismenom obliku. Uprava škole zatim mora obavijestiti nadležnog nastavnika religije. Učenike i učenice, koji još nisu napunili 14 godina, mogu odjaviti samo njihovi roditelji ili staratelji. Učenici stariji od 14 godina mogu se sami pismeno odjaviti.

Ko se ne odjavi s vjeronauke dužan ju je pohađati, inače ne može biti ocijenjen iz tog predmeta. S jednim neocijenjenim predmetom („Nicht beurteilt“) u svjedočanstvu školska godina se ne smatra pozitivno završenom. To znači da učenik nema pravo preći u viši razred.

Interkulturalno učenje

je u okviru nastavnog principa uvedeno u austrijske škole početkom 1990. godine. Time se žele potaknuti svi članovi društva u nastojanju da otkriju:

- da su svi ljudi, iako različiti, podjednako vrijedni
- da se ljudski identitet, između ostalog uslovljen i kulturnim naslijeđem, mijenja i razvija u toku života
- da je moguće živjeti s mnoštvom razlika
- da možemo učiti jedni od drugih - i da se uprkos različitim životnim okolnostima - možemo poštivati, pomagati i živjeti u prijateljstvu

Pogledajte više na internetskoj stranici Saveznog ministarstva za obrazovanje, kulturu i umjetnost (Bundesministeriums für Unterricht, Kunst und Kultur) <http://www.projekte-interkulturell.at/>

Ravnopravnost među polovima

Djevojčicama i dječacima treba da se omoguće iste prilike za djelovanje kako bi mogli da ostvare sve potencijale koji posjeduju, te da se u potpunosti razvijaju kao ličnosti bez ograničavanja kroz polne specifičnosti. Škola nastoji da se aktivno posveti individualnim potrebama razvoja učenika, bez diskriminacije djece s različitim familijarnim i kulturnim porijeklom, bazirajući svoj rad na principima ravnopravnosti polova i na jednakosti mogućnosti za sve.

Pogledajte više na internetskoj stranici Saveznog ministarstva za obrazovanje, kulturu i umjetnost. <http://www.bmukk.gv.at/gleichstellung-schule>

Od
vrtića do
škole

Poneka djeca, prije no što pođu u vrtić ili školu, dolaze jako malo u kontakt s jezikom nove domovine. Tada biva iznenada mnogo toga drugačije i strano. Djeca u tom slučaju ne razumiju vaspitačicu ili učiteljicu, niti se mogu sporazumjeti s drugima. Ne samo jezik, nego i izvjesna pravila ponašanja i odnosi jednih s drugima (npr.: distanca i bliskost, radna disciplina, tjelesni kontakt) bivaju drugačiji nego što su djeca navikla. To može uzrokovati teškoće pri uključivanju pojedinca u grupu. Neka od djece gube tom prilikom samopouzdanje, povlače se ili postaju prekomjerno stidljiva. Podrazumijeva se da tada traže djecu koju mogu da razumiju, jer govore istim jezikom.

Vaspitačice i učiteljice neće im zabranjivati komunikaciju na maternjem jeziku, ali će kontakte s djecom koja govore druge jezike podržati i potaći ih pri učenju njemačkog.

Roditelji
su uzor

Vi možete Vaše dijete podržati od malena, time što mu jezik i posebnosti okruženja u kome odrasta, učinite bliskim. Ako dijete već pohađa školu, možete se pobrinuti da se redovno sasatje i s vršnjacima koji govore njemački jezik te s njima radi domaće zadatke igra se i uči. Stupite u kontakti s roditeljima školskog druga vašeg djeteta ili učiteljima, oni vam mogu pomoći u spajanju veza.

Hrabrost
u sago-
vorništ-
tvu

Pokažite i sami interesovanje za jezik i govornu sredinu. Dječija igrališta su idelano mjesto, kao i centri za roditelje i djecu (Eltern-Kind-Zentren), školski projekti, manifestacije i proslave u mjestu ili selu u kom živite. Sve su to dobre prilike da stupite u kontakt s drugim roditeljima i djecom. Novi jezik se lakše uči kada se i primjenjuje. Ne ustručavajte se da razgovarate, pa i kada ne ide baš sve onako kako biste željeli. Vidjećete da s vremenom postaje sve lakše sporazumijevati se s drugima.

Ne gubite hrabrost da aktivno sudjelujete u školskim događajim, čak i kada imate osjećaj da vaše znanje njemačkog nije zadovoljavajuće. Redovno se raspitujte o uspjehu djeteta u školi, kao i o ponašanju u razredu. Kada nedostaje redovan nadzor nad školskim obavezama djece, može se desiti da izostane očekivani uspjeh u školi.

Ako želite da pričate s prosvjetnim radnicima o Vašem djetetu i trebate tumača ili prevodioca, ne dozvolite da to bude Vaše dijete! U takvim slučajevima potražite pomoć u krugu rodbine, prijatelja ili se obratite školskom savjetovalištu za migrante.

U slučaju da nastanu nesporazumi ili problemi, ne govorite s nipodaštavanjem o školi u prisustvu djece! Ona treba da nauče poštivati druge ljude (učitelje, učenike i roditelje), jer je to jedna jako bitna osobina u životu koju djeca treba da nauče i steknu. Kada Vi dajete veliku vrijednost obrazovanju, pomažete time i djetetu da i samo prepozna njegovu vrijednost i važnost za vlastitu budućnost.

Vaše dijete odrasta dvojezično

Mnogi ljudi, u zavisnosti od situacije i sagovornika, koriste u svakodnevici više od jednog jezika. I Vi takođe živite s dva jezika, a i Vaše je dijete upravo na najboljem putu da sraste s jednim novim jezikom. Posmatrano u svjetskom kontekstu - dvojezični ljudi predstavljaju većinu.

Govorite s djecom onaj jezik (ili jezike) koje najbolje znate i koji Vam je emocionalno najbliži. Kada su u porodici dva jezika u upotrebi, često je od pomoći ako jezike razdvojite prema osobama s kojima razgovarate ili prema datim situacijama i mjestima na kojima se služite tim jezicima.

Vi možete puno toga doprinijeti jezičkom razvoju djeteta, čak i onda kada ne govorite tako dobro njemački. Za proširivanje znanja njemačkog jezika Vašoj djeci stoje na raspolaganju stručni pedagozi u vrtićima i u školi. Vi prenosite djetetu osjećaj da je važno da se može i na njemačkom dobro sporazumijevati i da je jako dobro biti dvojezičan!

Neka dijete često doživi osjećaj o jednakoj vrijednosti svih jezika koje zna! Ako sretnete i takve ljude, koji su u stanju obezvrijediti dijete zbog jezika kojim govori - čime ga mogu učiniti nesigurnim, razgovarajte o tome s djetetom i vratite mu samopuzdanje. Niko se ne mora stidjeti zbog jezika kojim govori!

Dvojezičnost je dar djeci, a ne kazna! Stoga se mora brižno s ljubavlju i veseljem, ali i dosljedno, njegovati. Najbolji uslovi su ostvareni kada se u (pred) školskom periodu jednakomjerno razvijaju i njemački i maternji jezik.

Kada razgovarate i čitate djeci na Vama najbližijem jeziku, pričate priče ili postavljate pitanja, molimo Vas da vodite računa o tome da korektno upotrebljavate jezik, što znači da spriječite miješanje dva različita jezika (gramatike) u jednoj rečenici.

JUFF – Stručna služba za integraciju

Mi smo stručna služba u odjeljenju Pokrajinske vlade i radimo na polju integracije s migrantima u Tirolu.

Integracija traži

- buđenje svijesti o mnoštvu u našoj sredini i priznanje da se doseljenici podrazumijevaju dijelom našeg društva u Tirolu
- zajedničke napore na stvaranju zajedništva, što znači - da svi koji stalno borave u Tirolu i jesu time „Tirolci“ i da pripadaju „nama“
- da prepoznamo potencijale jednog društva koje je sačinjeno iz raznolikosti - time i migranti predstavljaju dio bogatstva ove zemlje

Stručna služba za integraciju

- koordinira i podržava rad na integraciji u Tirolu
- je kompetentni sagovornik u pitanjima suživota s migrantima
- unapređuje i finansira inicijative i projekte koji se zalažu za integraciju kao: pomoć pri učenju u organizovanim grupama, onoj djeci kojima njemački nije maternji jezik; kursevi za alfabizaciju
- izrađuje matrijale za podršku integracije s migrantima

Amt der Tiroler Landesregierung

Abt. JUFF – Fachbereich Integration
Mag. Johann Gstir
Michael-Gaismair-Straße 1, 6020 Innsbruck

Telefon: 0512 508 2859, Fax 508 3565
e-mail: juff.integration@tirol.gv.at
Internet: www.tirol.gv.at/integration

„Pričaj sa mnom i slušaj me!“

je višejezična informativna brošura za roditelje s 12 uputstava, kojima se želi pokazati roditeljima kako mogu da adekvatno podrže svoju djecu u razvoju govora u prvim godinama života. Brošuru možete naručiti ili pročitati u internetu na dole navedenim internetskim stranicama.

Izdavač:

Amt der Tiroler Landesregierung:

Abteilung JUFF – Fachbereich Integration

Internet: www.tirol.gov.at/integration oder 0512/ 508-2858

Stadt Innsbruck:

MA V – Amt für Kinder –und Jugendbetreuung

Internet: www.junges-innsbruck.at oder 0512-5360-4210-4220

MA III – Stadtplanung, Stadtentwicklung und Integration

Internet: www.innsbruck.at oder 0512-5360-5182

Treffpunkt Schule

Uputstvo roditeljima na više jezika.

Ovaj DVD Saveznog ministarstva za obrazovanje, kulturu i umjetnost informiše roditelje na simpatičan i lako razumljiv način o osnovnim osobinama austrijskog školskog sistema. Trik-film traje ca. 45 minuta i prikazuje u sekvencama na četiri jezika (bosanski/hrvatski/srpski, engleski, njemački i turski) teme kao npr.: upis u školu, izbor škole, saradnja roditelja i škole i mnoge druge.

Nekoliko uputstava za roditelje

Die DVD steht unter <http://daz.schule.at> als Download zur Ansicht zur Verfügung und kann unter office@amedia.co.at bestellt werden.

Školsko savjetovalište za migrante

Savjet i
pomoć

Školsko savjetovalište za migrante je uspostavljeno pri Zemaljskom školskom savjetu Tirolau novembru 1991. godine i predstavlja most između roditelja, učenika i škole. Naš zadatak je da pomognemo učvršćavanje školskog partnerstva. Osobito želimo da podržimo integraciju djece i omladine s migrantskim porijeklom u tirolske škole, kao i da razvijamo proces uzajmnog i interkulturalnog razumijevanja. Roditelji i djeca kojima njemački nije maternji jezik, tako i škole, mogu nam se obratiti za savjet i pomoć kod pitanja i problema vezanih za školu.

Područje
djelatno-
sti

- Savjetovanje kod izbora škole i toka školovanja
- Posredovanje između škole i roditelja
- Saradnja i pomoć kod razgovora sa školskim psiholozima
- Savjetovanje roditelja djece kojoj je ustanovljena potreba za posebnim pedagoškim mjerama
- Tumačenje i prevodi za školske potrebe
- Savjet oko zakonskih mogućnosti u austrijskom školstvu (u našem savjetovalištu možete dobiti informacije na maternjem jeziku: bosanski/hrvatski/srpski i turski)
- Informacije na roditeljskim sastancima
- Posredovanje u konfliktnim situacijama, i preventiva istih
- Podrška u organizaciji školskih priredbi sa težištem na integraciji
- Projekti u pravcu zbližavanja kultura
- Saradnja s javnim ustanovama i udruženjima koja se bave rješavanjem problema migranata
- Koordinacija nastave maternjeg jezika
- Posredovanje pomoći pri učenju (Lernhilfe)

Landesschulrat für Tirol

Schulberatungsstelle für Migrantinnen und Migranten
Innrain 1, Andechshof, A-6020 Innsbruck

Nataša Maroševac

Deutsch, Bosnisch / Kroatisch / Serbisch, Englisch
☎ 0512/520 33-115
I. Stock, Zimmer 114
E-Mail: n.marosevac@lsr-t.gv.at

Azade Tunçer

Deutsch, Türkisch, Englisch
☎ 0512/520 33 – 114
I. Stock, Zimmer 113
E-mail: a.tuncer@lsr-t.gv.at

Vrijeme u kojem dijete treba Vašu pomoć i podršku je
kratko u poređenju s jednim životom.
Zato nađite vremena i poklonite ga Vašoj djeci!
To je ono što im je najpotrebnije.

Impressum

„Erste Schritte auf dem Weg zur Schule“

Informationsbroschüre für Eltern von Kindern
mit anderen Erstsprachen als Deutsch

3. erweiterte Auflage, Innsbruck, September 2011

Herausgeber

Landesschulrat für Tirol
Innrain 1, Andechshof, A-6020 Innsbruck
☎ 0512/520 33-0, Fax 0512/520 33-342
<http://www.lsr-t.gv.at/>

Erstellung

Abteilung Schulpsychologie-Bildungsberatung & Schulberatungsstelle für Migrantinnen und Migranten

Fachliche Beratung und Texte

Dr. Jutta Fürst, Dr. Brigitte Thöny, Mag. Kadircan Kasapoğlu, Dr. Christina Wallas,
Mag. Şenay Çadırcı, Mag. Johann Gstir, Mag. Elfie Fleck und Nataša Maroševac

Redaktion

Schulberatungsstelle für Migrantinnen und Migranten & Abteilung Schulpsychologie-Bildungsberatung

Lektorat

Dr. Brigitte Oesterle, (Korrektur der Bosnisch/Kroatisch/Serbischen-Fassung: Mag. Mišo Klarić)

Gestaltung und Fotos

Marcus Erdmann

Illustrationen & für den Inhalt verantwortlich

Nataša Maroševac

Druck

SWERAKDRUCK

mit freundlicher Unterstützung von:

**INNS'
BRUCK**

